

A szövegértési képesség fejlesztése az alkalmazás aspektusában, funkcionális modellben, mintafeladatokkal

© **Zs. Sejtes Györgyi**

**Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános Iskolája,
Szeged**

sejtes@hung.u-szeged.hu

Semjén András *Az oktatási rendszer külső hatékonysága: a gazdaság és a munkaerőpiac elvárásai* (Semjén, 2009) című munkájában a munkaerőpiac szempontjából *felértékelődő „általános” készségek* között első helyre teszi a kommunikációs készséget, a beszéd- és íráskészséget, ezután következik a kooperációra való képesség, az önállóság, a kreativitás. A munkáltatók a szakismeretek mellett, illetve azokon túlmenően nyelvi és számítástechnikai jártasságot, korszerű gazdasági és társadalmi ismereteket is várnak a munkaerőpiacra lépő fiataloktól. Mindennek az oktatás tartalmára is hatással kellene lennie. Semjén azt a kérdést is megfogalmazza, hogy egy olyan, hagyományosan ismeretközpontú, tradicionális tantárgyszerkezetű iskolarendszer, mint a magyar, jól teljesít-e az új munkaerő-piaci követelmények szempontjából. Ha a PISA (2012) Összefoglaló jelentést tanulmányozzuk, helyt kell adnunk Semjén szkepticizmusának. Szövegértésből, matematikából és természettudományból is rontottak a magyar diákok a 2012-es mérésen (vö. Balázsi et al., 2013).

Mindezek okán jelen munka a tanulók szövegértési képességfejlesztését társadalmi dimenzióba helyezi, a társadalom elemi feladataként és érdekeként határozza meg. A szövegértési képesség hasznosíthatóságát, mindennapi életben való alkalmazhatóságát alapelvnek tekinti. A szemlélet nemcsak a nemzetközi gyakorlattal (PISA 2009-es, 2012-es mérés) harmonizál, hanem a hazai köznevelés alapidokumentumaival (NAT, 2012) is. A Nemzeti alaptanterv az anyanyelvi kommunikációhoz szükséges képességek között kiemelt szerepet szán a különböző típusú szövegek megkülönböztetésének és felhasználásának, az információkeresésnek, feldolgozásnak (NAT 2012). A társadalmi dimenzióba helyezést erősítheti az is, hogy az olvasás, az írott szöveg megértése a tanulás alapja, a társadalmi beilleszkedés szükséges feltétele.

Jelen munkámban olyan szóbeli és írott szövegértési képesség fejlesztését segítő elméleti megközelítést és feladatmintát állítottam össze, amely az OKM tartalmi keretével, valamint az alapidokumentumokkal harmonizál, és az alkalmazási dimenziót helyezi a fókuszba. A feladatok összeállításakor a mindennapi iskolai gyakorlatban hatékonyan alkalmazható, funkcionális nyelvészeti modellt használtam.

A szövegértési képesség fejlesztési modelljének lehetséges elemei

A szövegértés fogalma

Ebben a tekintetben Balázsi és munkatársai megfogalmazását tekintjük irányadónak: „A szövegértés az írott nyelvi szövegek megértésének, használatának és a rájuk való reflektálásnak a képessége annak érdekében, hogy az egyén elérje céljait, fejlessze tudását, képességeit, kikapcsolódjék, sikerrel alkalmazkodjon vagy vegyen részt a mindennapi kommunikációs helyzetekben” (Balázsi et al., 2010).

A mérések tartalmi kereteinek fogalomhasználata lefedi a Nemzeti alaptanterv szövegértés megközelítését, amelyből kiemeltük a témánk szempontjából érdekes korosztályt. (NAT 2012).

Transzfer a szövegértésben

A szövegértési tudás fogalmánál fontos megemlíteni az átvihetőség, a más helyzetekben való alkalmazhatóság, a transzfer fogalmát, amely az egyéni olvasási stratégia kialakulásának szükséges feltétele. Szükségszerű, hogy a feladatokban megjelenő szövegértési problémák életszerűek legyenek, azok megoldása ne csak a tanórákon kondicionált metódus lehessen.

A szöveg, szövegtípusok, szövegfajták fogalma

A szövegtípusok meghatározása érinti a szöveg fogalmát is. Mivel az alkalmazási dimenzióra fókuszálunk, olyan nyelvészeti keretben érdemes gondolkodnunk, amely nemcsak a szövegek anyagát, hanem a felhasználhatóságát is szem előtt tartja. A szükséges funkcionális modell alapjául Dressler (2000) szövegfogalma szolgálhat. Ez a megközelítés azért praktikus számunkra, mert a szövegek közötti különbségek utalhatnak a szöveg anyagára, a nyelvre (kohézió, koherencia), valamint a kommunikációra általában (szándékoltság, elfogadhatóság, hírérték, helyzetszerűség, intertextualitás).

A mérések a szövegeket céljuk alapján tipizálják (élményszerző, magyarázó, adatközlő). A szövegértési folyamat során a tanulónak fel kell ismerniük a szöveg létrehozójának azon igyekezetét (szándékoltság), hogy a közlés kohézióval rendelkezzen és koherens legyen (pl.: érzelmi hatást akar elérni, ismereteket közvetít, adatokat továbbít). A fejlesztés során a szövegek típusba sorolásához be kell vezetnünk a szövegfajta fogalmát. Pl.: A magyarázó szövegtípusba tartoznak a következő szövegfajták: tudományos ismeretterjesztő cikkek, tanulmányok, kommentárok...

A szövegek formai elkülönítése (folyamatos, nem folyamatos, kevert) a mérések fontos szempontja, mivel a külső formai elemek (a szavak kitöltik a sorokat, bekezdések, táblázatok...) segítik az olvasót a szövegfajta azonosításában.

A folyamatos szövegek formai elkülönítéséhez a belső forma részletezése érdekes lehet. A kohézió, a grammatikai alapú függőség (a határozott névelő, névmások, anafora, katafora, deixis, egyeztető toldalékok: igeragozás, birtokviszony, kötőszó, utalószó, ellipsis) tekinthető a diszciplináris dimenzió részének, de ezek a grammatikai elemek befolyásolják a szövegek megértését.

Egyértelműen az alkalmazási dimenzió része a koherencia, mivel a szövegértés során a szöveghasználó összefüggéseket (koherenciaviszonyokat) fedez fel vagy hoz létre a szöveg eseményei és helyzetei alapján (fogalmak (tudásalakzat, kognitív tartalom) és viszonyok (fogalmak közötti kapcsolat)).

Az életkornak megfelelő szöveg kiválasztásakor előkerül az intertextualitás szempontja is. A szöveg felhasználását egy vagy több olyan szöveg ismeretétől tesszük függővé, amellyel a befogadó korábban már találkozott (vö. KTT, 2012).

Problémaalapú tanulás

A szövegértés fejlesztésére alkalmas egyik módszer a problémaalapú tanítás, melynek célja, hogy a tanulók ne csak adott, konkrét helyzetben tudják tudásukat előhívni. A módszer lényege a rosszul definiált problémák használata. Az iskolában a diákok jól körülhatárolt problémákkal találkoznak: tudják, mi a probléma, mi a helyes megoldás, a megoldáshoz vezető algoritmust rutinszerűen alkalmazzák. Ha a probléma rosszul definiált, a tanulónak szüksége van a probléma meghatározására, az információk azonosítására, többszörös megoldási tervekészítésre, ami nagyfokú kreativitást igénylő feladat.

Feladattipológia

A feladatok a válaszok meghatározottsága alapján: zárt és nyílt; a válaszok megadása alapján: feleletválasztó és feleletalkotó típusba sorolhatók.

Mintafeladatok

Élményszerző szöveg hallás utáni megértése

Az elméleti megközelítés és a feladatok összeállításának egyik alappillére ugyan a mérések tartalmi kerete, amely az írott szövegértés mérését célozza, a fejlesztés a tanórai közegben a hallás utáni szövegértéstől halad az írott felé.

Tanári utasítás: Elmesélek nektek egy részletet Móricz Zsigmond: Kinn a pusztán című művéből. A meghallgatás után válaszoljatok a kivetített kérdésre!

- Egyszer egy asszony ételt vitt a mezőre. Szembejött rá két pesti diák. Azt kérdik tőle:
- Hova megyen, néni?
- Megyek a mezőre. Ételt viszek az aratóknak.
- Hát aztán hányan vannak, hogy ilyen nagy bögrével visz nekik?
- Tudom is én, lelkem, találjátok ki:

az én uram

a gazda

a vőm

a lányom ura

János

Jancsi

a szolgálta...

No, hányan voltak?

Kivetített kérdés: No, hányan voltak az aratók? Helyesírással bizonyítsd az állításodat!

az én uram
a gazda
a vőm
a lányom ura
János
Jancsi
a szolgálga...

Ellenőrzés: Olvasd fel úgy a megoldásodat, hogy a többiek hallás után eldönthessék, hányra gondoltál!

Tanári utasítás: Most kivetítem a lehetséges megoldásokat. Válassz egyet közülük. Olvasd fel úgy, hogy a többiek kitalálhassák, melyik változatot választottad!

Lehetséges megoldások:

- Az én uram; a gazda; a vőm, a lányom ura; János; Jancsi; a szolgálga.
- Az én uram, a gazda; a vőm, a lányom ura, János; Jancsi, a szolgálga.
- Az én uram, gazda; a vőm, a lányom ura; János; Jancsi; a szolgálga.
- Az én uram, a gazda; a vőm, a lányom ura; János, Jancsi; a szolgálga.

A feladat célja:

- a helyesírás jelentés-megkülönböztető szerepének felismertetése, alkalmazása
- a helyesejtés és helyesírás összefüggésének felismertetése
- a hallás utáni logikai megértés fejlesztése
- a rosszul definiált probléma megértése
- a szövegben ki nem fejtett tartalom kikövetkeztetése, felhasználása a szövegalkotásban
- az önellenőrzési készség fejlesztése
- a háttértudás felhasználása a szó szerinti jelentésen túli lehetséges jelentések megtapasztalása (Sejtes, 2009).

Magyarázó típusú szöveghez kapcsolódó feladat

Tanári utasítás: Olvasd el a szöveget, majd válaszolj a kérdésekre!

„...Ebben a fejezetben egy szinte teljesen elhanyagolt területet fogunk megvizsgálni, a *metanyelvet* – azokat a szavakat és frázisokat, amelyek fényt deríthetnek a mögöttük rejlő szándéokra. A testbeszédhez hasonlóan a metanyelv is felkelthet „ösztönös megérzéseket”, felébresztheti az „intuíciónkat”, a „hatodik érzékünket”, a „spúrunkat”, hogy a másik nem azt gondolja, amit mond. Bár ez az interperszonális (személyek közötti) kommunikációnak még kissé homályos területe, ebben a fejezetben megkíséreljük számos olyan alapvető szó, frázis és kifejezés leegyszerűsítését, amelyet a legtöbben bizonyos üzenetek közvetítésére használnak, ugyanakkor megpróbáljuk elkerülni a túlzott egyszerűsítést ezen a bonyolult és összetett területen. Az itt bemutatott szavak és frázisok legnagyobb részét a legtöbb ember felismeri és alkalmazza, de nagyon kevés az olyan metaszó – ha akad egyáltalán ilyen –, amelyet tudatosan értelmezne a mögötte rejlő valódi jelentés felderítése céljából.

A Macquarie értelmező szótár a következőképpen határozza meg a metanyelvet: „olyan nyelv, amely másként kódolja a gondolatokat, mint a mesterséges nyelv”. Más

szóval tehát a metanyelv a nyelvben rejtőzködő nyelv. Mindnyájan ácsorogtunk már kiszolgálásra várva az áruházi pultnál, hogy aztán az eladó a következőképpen üdvözljön minket: „Ide tetszik várni?” Metanyelvre lefordítva ez azt jelenti: ”Tényleg muszáj most zavarnia engem?”, tudat alatt ez az a jelentés, amelyet érzékelünk.”

Pease, Allan – Garner, Alan 1990: Szó – beszéd
A társalgás művészete. Park Könyvkiadó. Budapest. 6-7.

a) feladat: „Az ingatlanhirdetések gyakran használják metanyelvet, hogy kívánatosabbnak tűntessék fel a kínált ingatlant. Íme néhány példa.” Keresd a *metanyelv*hez a *fordítást*! Írd a betűk mellé a megfelelő számot!

A) Optimális helykihasználású	1. Nincs udvar
B) Barkácsolóknak ideális	2. Orrfacsaró halszag
C) Tanyaház-stílusú	3. Nagyon kicsi
D) Könnyen karbantartható udvar	4. Egy vagyonba kerül rendbe hozni
E) Pompás kilátás a kikötőre!	5. Szegényes

A) ..... B) ..... C)..... D) ..... E) .....

B feladat (I) vagy hamisak (H) a következő állítások?

- a) ..... A metanyelv használata során a közlő tudatosan fejezi ki a szándékát.
- b) ..... A testbeszéd megértésében soha nem használjuk az intuíciónkat.
- c) ..... A metanyelv részei lehetnek szavak és frázisok.
- d) ..... A metaszó mögött valódi jelentés rejtőzhet.
- e) .....A metanyelv jelentése mindig udvarias tartalmat takar. (Zsigriné, 2010)

Az a-b) feladat célja:

- az információ érzékelése, felvétele
- az információ tárolása
- az információ visszakeresése
- a szövegben megfogalmazott információ megértése
- a szövegben elszórt adatok azonosítása a szöveg azonnali megértése alapján
- a visszakeresett információk segítségével bizonyos állítások megerősítése, ill. cáfolása.
- a metanyelvről szóló információk transzferálása a feleletválasztás segítségével.

c) feladat: Írd meg a *metanyelv* szócikket a Wikipédiába úgy, hogy a fenti szövegből legalább öt információt használj fel! (Zsigriné, 2010)

A c) feladat célja:

- a szövegben található információk feldolgozása
- a háttértudásra való támaszkodás (meglévő ismeretek, tapasztalatok)
- a szövegben ki nem fejtett tartalmak kikövetkeztetése
- a szövegben ki nem fejtett tartalmak értelmezése
- a szöveg tartalmi és formai jegyeinek megértése, felhasználásuk a szövegalkotás során
- a koherens (követhető logikai sorrend) felfedeztetése a szövegben, annak alkalmazása
- a kohéziós eszközök (szerkesztettség) felfedeztetése a szövegben, annak alkalmazása a szócikk alkotásakor
- a szándékoltás és a befogadó szempontjának figyelembe vétele a szöveg megértésénél, ill. a szöveg alkotásánál

- a kommunikációs helyzetnek (szócikk szövegfajta) megfelelő tartalmi és formai elemek felismerése, alkalmazása
- a hírérték szempontjának (öt információ a szövegből) szem előtt tartása.

Az adatközlő szövegtípushoz kapcsolódó feladat

Tanári utasítás: Tanulmányozd figyelmesen a szöveget, majd válaszolj a kérdésekre!

Ő N É L E T R A J Z

SZEMÉLYES ADATOK

- Név: Minta Kriszta
- Családi állapot: házas
- Születési hely: Budapest
- Születési idő: 1972. november 11.

VÉGZETTSÉG

1996 Corvinus Egyetem – Gazdálkodási kar (Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem – marketing és nemzetközi kapcsolatok szakirányok)
Végzettség: közgazdász
1991 Árpád Gimnázium – emelt szintű angol szak
Végzettség: Érettségi

SZAKMAI TAPASZTALAT

2004 - Minta Kft.

Marketingmenedzser

- stratégiai tervezés
- termék- és szolgáltatásfejlesztés
- marketinganyagok elkészítése
- rendezvényajánlatok elkészítése
- teljes körű rendezvényszervezés
- új partneri kapcsolatok kiépítése
- külföldi partnerkeresés, együttműködés kiépítése és koordinálása
- kapcsolattartás a külföldi beszállítókkal és a szállítványozókkal
- részvétel animációs képzés kidolgozásában és a képzés lebonyolításában

1998 -2000 Minta Kft.

Termékmenedzser

- piaci elemzések elkészítése
- részvétel a célok és a stratégia meghatározásában
- versenytársak folyamatos figyelése
- termékfejlesztés
- designterveztetés és designváltás lebonyolítása
- új termékbevezetések
- rendezvények szervezése
- médiakampányok ügyfél részről történő lebonyolítása
- részvétel az éves és hosszú távú marketing tervek elkészítésében
- kapcsolattartás a munkatársakkal

Nyelvismeret: Angol – tárgyalási szint

Francia – alap nyelvtudás
Orosz – alap nyelvtudás

Számítógépes ismeret: Felhasználói szint (Word, Excel, Outlook, Power Point, Internet)

Képzések: Promotion tréning, Kiskereskedelmi index tréning, Time Management tréning

Szabadidő: Úszás, tenisz, olvasás

Egyéb képességek: Jó kommunikációs készség, kiemelkedő munkabírási

Vezetői engedély: B kategóriás jogosítvány

(http://www.nonstopjob.hu/files/cv_mintak/o2MagyarOneletrajzminta2.doc)

a) feladat: Az alábbi munkakörökre érdemes-e pályázni Minta Krisztának az önéletrajza alapján?

- A) kémiatanári állás egy középiskolában
- B) cukrász egy kávézóban
- C) marketingigazgatói állás egy kisebb cégnél.

Az a) feladat szövegtípusa: adatközlő, szövegfajtája: önéletrajz

A szöveg formája: nem folyamatos

Gondolkodási művelete: információ-visszakeresés

Az a). feladat célja:

- az információ érzékelése, felvétele
- az információ tárolása
- az információ visszakeresése
- az információ továbbítása
- a szövegben elszórt adatok azonosítása a szöveg azonnali megértése alapján
- a szövegben megfogalmazott információ megértése, a segítségével adott tevékenységek végrehajtása

c) feladat. Miért Minta Krisztát bízták meg a külföldi partnerkereséssel? Keress legalább három érvet a szöveg alapján!

d) Meséld el egyes szám első személyű formában, hogy mivel telik egy napod a munkahelyeden! Az önéletrajz megfelelő részét használd! Legalább öt tevékenységet írd!

A c-d). feladat gondolkodási művelete: kapcsolatok, összefüggések felismerése

A c-d) feladat célja:

- következtetések levonása olyan információk révén, amelyek implicit módon jelen vannak a szövegben
- a folyamat során egy adott szövegrészre összpontosítva (nem mondat szint) is az egész szöveg globális jelentésének a létrehozása
- a szöveg információinak és a már meglévő ismereteinek az összekapcsolásából új információ létrehozása

Összegzés

Munkámban arra szerettem volna felhívni a figyelmet, hogy a szövegértési készség fejlesztésének elengedhetetlen feltétele az alkalmazási dimenzió középpontba állítása és a tanórai szövegértés-fejlesztéshez szükséges elemek azonosítása. A cél az volt, hogy az alapidokumentumok előírásait, a mérések tartalmi kereteit felhasználva a 7-8. osztályos magyar nyelv órán használható feladatmintán keresztül mutassam be a funkcionális nyelvészeti modell elemeit, a gyakorlati munka lehetséges elméleti keretét.

Irodalomjegyzék

- BALÁZSI Ildikó, OSTORICS László, SZALAY Balázs, & SZEPEESI Ildikó (2010). *PISA2009. Összefoglaló jelentés. Szövegértés tíz év távlatában*. Budapest: Oktatási Hivatal.
<http://www.mek.oszk.hu/09200/09297/09297.pdf> [2012.12.14.], 9.
- BALÁZSI Ildikó, OSTORICS László, SZALAY Balázs, SZEPEESI Ildikó, & VADÁSZ Csaba (2013). *PISA (2012): Összefoglaló jelentés*.
http://www.oktatas.hu/koznevelas/meresek/pisa/pisa_2012_meres [2013.12.08.]
- DRESSLER, & Robert de Beaugrande Wolfgang (2000). Bevezetés a szövegnyelvészetbe. In Kiefer Ferenc (szerk.): *Általános nyelvészet* (pp. 23-54). Budapest: Corvina.
- KTT (2012). A 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet a kerettantervek kiadásának és jogállásának rendjéről – Mellékletek, 2. melléklet Kerettanterv az általános iskola 5-8. évfolyamára.
- NAT (2012). A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. Magyar Közlöny 2012. évi 66. sz.
- SEJTÉS Györgyi (2009). *Kompetenciaalapú munkafüzet magyar nyelv és irodalomból 6. osztály. Szövegértés*. Szeged: Maxim.
- SEMJÉN András (2009). *Az oktatási rendszer külső hatékonysága: a gazdaság és a munkaerőpiac elvárásai*. <http://www.ofi.hu/tudastar/hatekonysagi-problema/oktatasi-rendszer-kulso> [2013.12.08.]
- ZSIGRINÉ Sejtes Györgyi (2010). *Kompetenciaalapú munkafüzet magyar nyelv és irodalomból 7. osztály. Szövegértés*. Szeged: Maxim.